

1963-2000 Arasındaki Dönemin Değerlendirilmesi

1990'dan sonraki dönemde uygulanan tarımsal destekleme politika araçları temel olarak 5 ana başlık altında toplanabilmektedir:

❖ **Fiyat desteği (destekleme alımları):** 1994 yılından itibaren hububat, tütün ve şeker pancarı ile sınırlandırılmıştır. (Tarım satış Kooperatifleri Birlikleri'nin alım yaptığı ürünler destekleme alımlarının kapsamından çıkartılmıştır.)

❖ **Telafi edici ödemeler:** Pamuk ve yağlı tohumlara sağlanan primler, tarım ürünleri ihracat iadeleri, hayvancılık ile ilgili destekler, çay budama ödemeleri,

❖ **Girdi desteği:** kimyevi gübre, zirai ilaç, tohum ve fidan için yapılan ödemeler,

❖ **Kredi desteği:** TCZB Kredileri, DFİF kaynaklı krediler,

❖ **Diğer destekler:** Genel devlet hizmetleri (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın laboratuvar, yayımcılık faaliyetleri, damızlık hizmetleri) , tarife ve tarife dışı engellerle yapılan koruma, altyapı yatırımları, diğer sosyal amaçlı destekler (vergi muafiyeti, sosyal güvenlikle düşük primle eşit sağlık hizmetinden faydalanma vs.), altyapı hizmetleri (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, DSİ gibi kuruluşlar tarafından yapılan hizmetler ve yatırımlar)

1963-2000 Arasındaki Dönemin Değerlendirilmesi -

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, yürütülen tarımsal destekleme politikaları;

- ❖ Üretimin serbest piyasa koşullarına göre gelişmesini engellemiş,
- ❖ Üretici gelirlerinde istikrarsızlık yaratmış,
- ❖ Değerlendirilme imkanı bulunmayan stoklar oluşmasına yol açmış ve sonuçta tüketici bu desteklemelerin yükünü üstlenmek zorunda kalmıştır.

Bu olumsuz etkilere ilave olarak;

- ❖ Tarım sektörünün yapısal sorunlarının giderilmesine yönelik bir açılım sağlanamamış,
- ❖ Tarım sektöründe verimlilik istenilen düzeye gelmemiş,
- ❖ Sağlanan destekler üreticiye yeteri kadar ulaşamamış ve
- ❖ Kamu kaynaklarına önemli ölçüde yük binmiştir.

2000 YILINDAN GÜNÜMÜZE
TARIMSAL DESTEKLER

2000 Yılı Sonrası Reform İhtiyacını Ortaya Çıkaran Nedenler - I

- 2000’li yılların başları yalnızca Türkiye’de değil Dünyada da tarımsal desteklemenin klasik enstrümanlarının sorgulandığı, eleştirildiği ve yeni enstrümanların üretilmeye ve uygulanmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur.
- Nitekim bütçesinin en önemli harcamalarını tarım kesimine yapan Avrupa Birliği “Agenda 2000” adlı reform paketiyle tarımsal destekleme mekanizmalarını yeniden gözden geçirmiş ve fiyat yoluyla destekten doğrudan desteklere geçiş sağlayan bir yaklaşım geliştirmiştir.

2000 Yılı Sonrası Reform İhtiyacını Ortaya Çıkaran Nedenler - II

Türkiye’de de **2000 yılına gelindiğinde** destekleme sistemine eleştirel bir gözle bakıldığında bazı hususlar öne çıkmaktadır:

- ❖ Son derece karmaşık bir yapıda sürdürülen destekler hedef kitleye ulaşamamıştır. Desteklemenin yapıldığı kesime yönelik bir kayıt sistemi bulunmadığı için, desteklemeler araçlar vasıtasıyla yapılmış, ancak bu yolla yapılan desteklerin hedef kitleye ulaşmadığı görülmüştür. Desteklerden küçük çiftçiler değil büyük toprak sahipleri yararlanmıştır.
- ❖ Bütçe imkanlarının sınırlı olması sebebiyle, alım bedellerinin tamamı karşılanamamış, KİT’lere dış kaynaklı krediler sağlanarak ya da vergi yükümlülükleri tahsil edilmeyerek kaynak yaratılmaya çalışılmıştır.
- ❖ Desteklemelerin bütçedeki gerçek yükü şeffaf bir biçimde ortaya konamamış, yükün büyük bölümü KİT’lerin üzerine görev zararı olarak taşınmıştır. Diğer taraftan, TCZB üzerinde de büyük bir görev zararı yükü oluşmuştur.

2000 Yılı Sonrası Reform İhtiyacını Ortaya Çıkaran Nedenler - III

- ❖ Destekleme alımları nedeniyle üreticinin kaliteli üretim yapma gereksinimi ortadan kalkmış, taban fiyatlarının dünya fiyatları gözetilmeksizin yüksek açıklanması sonucunda desteklenen ürünlerin artması sonucunda büyük miktarda ve değerlendirilme imkanı sınırlı stoklar oluşmuştur.
- ❖ Dünya fiyatlarıyla taban fiyatlar arasındaki fark nedeniyle stokların bir bölümünün ihraç yoluyla eritilmesi de görev zararları doğurmuştur.
- ❖ DTÖ ve AB gibi uluslararası kuruluşlara entegrasyonun artması, üretim yapısında ve buna bağlı olarak uygulanan destekleme sistemlerinde kapsamlı değişiklikler yapılmasını gündeme getirmiştir.
- ❖ Ekonominin dış pazarlara açılması, üretimde etkinlik ve verimlilik kavramlarını ön plana çıkarmış, ancak üretilen malın niteliğinden bağımsız biçimde uygulanan destekleme politikalarının yetersiz kaldığı görülmüştür.
- ❖ 2000 yılına gelindiğinde uluslararası kuruluşların da desteği alınarak tarımda yapısal reform çalışmaları yeniden başlatılmıştır.

2000 Yılı Sonrası Reformu - I

2000 yılı sonrasında reform niteliğinde atılan adımlar:

❖ DGD desteklemede ana araç oldu

❖ DGD uygulamasına tüm yurttan geçilmesini öngören 2000/2172 sayılı BKK istihlal edildi.

❖ Oluşturulan Çiftçi Kayıt Sistemi uyarınca, DGD Ödemeleri 2001 yılı sonunda yapılmaya başlandı.

❖ 2000 yılı başında TCZB aracılığı ile kullanılan sübvansiyonlu zirai krediler kaldırıldı.

❖ 2000 yılında, TSKB'leri yeniden yapılandırılan 4572 sayılı Kanun istihlal edildi.

❖ 2001 yılında, Ziraat Bankası'na verilmiş görevlere ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları ve Kanunlar yürürlükten kaldırıldı, görev zararları ödendi. Bedeli ödenmeden Bankaya görev verilmesi uygulaması sona erdi.

2000 Yılı Sonrası Reformu - II

- ❖ 2001 yıl sonu itibariyle girdi destekleri kaldırıldı.
- ❖ Şeker rejimini yeniden düzenleyen 4634 sayılı Şeker Kanunu istihlal edildi, destekleme alım fiyatı ilanından vazgeçildi. Üretimde sözleşmeli sistem getirildi.
- ❖ TEKEL'in özelleştirilmesini sağlayacak 4733 sayılı Tütün Kanunu istihlal edildi, destekleme alım fiyatı ilanından vazgeçildi, üretime sözleşmeli sistem getirildi. Hububatta destekleme alım fiyatından vazgeçildi, TMO'nun piyasa fiyatından alım yapması sistemine geçildi.
- ❖ Fındık ve tütünde alternatif ürün projesini uygulamaya yönelik yönetmelik ve Kararnameler istihlal edildi.

Tarım Strateji Belgesi (2006-2010) - III

Doğrudan Gelir Desteği

- Tarım Stratejisinde destekleme ödemeleri arasında en önemli payı DGD ödemeleri almaktadır.
- Stratejinin hazırlandığı dönemde alan bazlı tek destek DGD ödemesidir.
- Ancak 2007 ve 2008 yıllarında DGD ödemesinin yanında alan bazlı gübre ve mazot ödemeleri yapılmış, 2009 yılından itibaren DGD ödemesi yapılmamış, bunun yerine gübre ve mazot ödemelerinin yanı sıra muhtelif adlar altında alan bazlı ödemeler yapılmıştır. (Organik tarım, iyi tarım uygulamaları için yapılan ödemeler, toprak analizi yaptıran üreticilere yapılan ödemeler, alan bazlı fındık ödemeleri, alternatif ürüne geçecek tütün üreticilerine yapılacak ödemeler).
- Alan bazlı olarak yapılan tüm ödemeler DGD ödemesi satırında toplulaştırılmıştır.

Tarım Strateji Belgesi (2006-2010) - VI

Fark Ödemesi Kalemi

- Strateji Belgesi'nde "Fark Ödeme Uygulaması" adı altında sınıflandırılan prim ödemelerinin temel amacının arz açığı olan ürün yetiştiricilerini desteklemek olduğu belirtilmekte ve uygulamanın pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi ve diğer yağlı tohumlu bitkileri kapsayan uygulamanın mısır ve bazı yemeklik baklagilleri kapsayacak şekilde genişletilmesi öngörülmektedir.

Tarım Strateji Belgesi (2006-2010) - VII

- Fark ödemesi için ayrılan payın, Stratejide öngörülenin payın üzerinde olduğu ve bu payın yıllar itibariyle bir artış trendi içinde olduğu görülmektedir.
- Bunun nedeninin prim ödemesi yapılan ürün sayısındaki artış olduğu ifade edilebilir. (2009 yılı mahsulleri ile ilgili olarak 2010 yılında 16 adet ürün için prim ödemesi yapılmaktadır.) 2003 yılına kadar kütlü pamuk, ayçiçeği, soya, zeytinyağı, kanola ürünlerine prim verilmeye devam edilmiş ancak 2003 yılında çay, 2004 yılında dane mısır, 2005 yılında buğday, çeltik, arpa, çavdar, yulaf, 2006 yılında aspir ve 2008 yılında nohut, kuru fasulye ve mercimek bu kapsama dahil edilmiştir.
- Kapsamdaki bu genişleme ile Strateji Belgesindeki hedefler birlikte değerlendirildiğinde esas olarak özellikle buğday, arpa, yulaf ve çavdar ile ilgili olarak arz açığı sorununun olmadığı, istisnai yıllar hariç yurtiçi üretimle tüketimin karşılandığı ve bu nedenle bu ürünler ile ilgili olarak prim ödemesi yapılmasının Stratejide belirtilen hedeflerle örtüşmediği görülmektedir.
- Diğer taraftan, üretici gelirinin artırılması ve TMO'nun üzerindeki fiyat baskısının azaltılması amacıyla bu ürünlerin kapsama alındığı düşünülmektedir.

Tarım Strateji Belgesi (2006-2010) - VIII

Hayvancılık Kalemi

- Hayvancılık desteklerinin de 2010 yılı itibariyle öngörülenin iki katından daha fazla bir paya sahip olduğu görülmektedir.
- Bunun sebebi temel olarak destek çeşitliliğinin her yıl artmasıdır.
- 2010 yılı itibariyle hayvancılık destekleri; dekar başına verilen yem bitkisi destekleri, su ürünleri desteği, süt primi, hayvan başına yapılan ödeme, tiftik ve ipekböceği destekleri, bambus arısı desteği, et desteği, gıda güvenliği desteği, buzağı desteği, kuzu ve oğlak Rev-1 aşısı desteği ve süt fiyat regülasyonu desteği.

Tarım Strateji Belgesi (2006-2010) - IX

- Kırsal kalkınma destekleri, telafi edici ödemeler, ürün sigortası destekleri ve ÇATAK (çevre amaçlı tarımsal arazilerin korunması amacıyla yapılan destekler) ile ilgili olarak Stratejide hedeflenen oranlar ve yıllar itibariyle gerçekleştirmeler değerlendirildiğinde, bu konularda hedeflenen oranlara ulaşamadığı görülmektedir.
- Ayrıca Strateji Belgesi'nde bu konu ile ilgili bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, önceki yıllarda Hazine Müsteşarlığı Bütçesi altında yer alan tarım desteklerine ilişkin ödenekler 2005 yılından itibaren Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bütçesi altında yer almış ve ödemeler anılan Bakanlık tarafından yapılmıştır.

Tarım Kanunu - I

Tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plan ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli politikaların tespit edilmesi ve düzenlemelerin yapılmasını teminen 5488 sayılı Tarım Kanunu 25.04.2006 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tarım Kanunu ile,

- ❖ Her yıl destekleme programlarının esaslarını ve araçlarını tespit etmek,
- ❖ Bunların bütçe ödenek ihtiyaçlarını belirlemek ve İlgili kuruluşlara teklif etmek,
- ❖ Değişen ulusal ve uluslararası koşullara göre destekleme programlarında yapılacak düzenlemeleri belirlemek,
- ❖ Desteklerle ilgili gerekli mevzuat düzenlemelerini izlemek ve değerlendirmek

gibi görevleri yerine getirmek amacıyla ilgili Bakanlık ve Müsteşarlıkların üst düzey temsilcilerinin üyesi olduğu **Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu** kurulmuştur.

Tarım Kanunu - II

Tarım Kanunu ile, tarımsal destekleme araçları;

- ❖ Doğrudan gelir desteği,
- ❖ Fark ödemesi,
- ❖ Telafi edici ödemeler,
- ❖ Hayvancılık destekleri,
- ❖ Tarım sigortası ödemeleri,
- ❖ Kırsal kalkınma destekleri,
- ❖ Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ve
- ❖ Diğer tarımsal destekleme ödemeleri olarak sınıflandırılmıştır.

Yukarıda sayılan araçlar temel olarak “Tarım Stratejisi 2006-2010 Belgesi”nde yer alan araçlar ile uyumlu olup, Tarım Strateji Belgesinden farklı olarak her bir aracın tarımsal destekleme bütçesinden alacağı pay kanun metninde yer almamaktadır. Bununla birlikte Tarım Kanununda, bütçeden ayrılacak toplam kaynağın **GSMH'nin %1'inden** az olamayacağı hükme bağlanmaktadır.

Tarım Kanunu - III

- ❖ **Doğrudan Gelir Desteği:** Üreticilere üretim amacıyla işledikleri arazileri için doğrudan ödeme yapılmaktadır.(mazot, gübre ve toprak analiz desteği)
- ❖ **Fark Ödemesi:** Söz konusu destek öncelikle arz açığı ürünleri kapsamakta olup, üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak belirlenmektedir. “Fark Ödeme Uygulaması” adı altında sınıflandırılan prim ödemelerinin temel amacının arz açığı olan ürün yetiştiricilerini desteklemek olduğu belirtilmekte ve uygulamanın pamuk, ayçiçeği, soya fasulyesi ve diğer yağlı tohumlu bitkileri kapsayan uygulamanın mısır ve bazı yemeklik baklagilleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir.
- ❖ **Telafi Edici Ödemeler:** Üreticilerin arz fazlası olan ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürünlere yönelmelerini teşvik etmek amacıyla verilmektedir.
- ❖ **Hayvancılık Destekleri:** Hayvancılık sektöründe, ırk ıslahı, yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan kimlik sisteminin teşviki gibi amaçlarla destekleme yapılmaktadır. 2010 yılı itibariyle hayvancılık destekleri; dekar başına verilen yem bitkisi destekleri, su ürünleri desteği, süt primi, hayvan başına yapılan ödeme, tiftik ve ipekböceği destekleri, bambus arısı desteği, et desteği, gıda güvenliği desteği, buzağı desteği, kuzu ve oğlak Rev-1 aşısı desteği ve süt fiyat regülasyonu desteği.

Tarım Kanunu - IV

- ❖ **Tarım Sigortası:** Üreticilerin üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek amacıyla sigorta primlerinin % 50'si hibe olarak devlet tarafından karşılanmaktadır.
- ❖ **Kırsal Kalkınma Destekleri:** Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla yürütülen yatırım projelerinin maliyetlerinin % 50'si hibe olarak devlet tarafından karşılanmaktadır.
- ❖ **Diğer Destekleme Ödemeleri:** ÇATAK, Ar-Ge desteği, organik tarım desteği, sertifikalı tohum kullanımını-üretimi desteği